Ryszard Gabryś
Utwory chóralne

redakcja naukowa
Danuta Zoń-Ciuk

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Ryszard Gabryś
Utwory chóralne

Ryszard Gabryś
Utwory chóralne

Redakcja naukowa
Danuta Zoń-Ciuk

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2020

Seria
Musica-Score (1)

Redaktor serii
Agnieszka Kopińska

Rada naukowa serii
Dr Agnieszka Kopińska (UŚ, Instytut Sztuk Muzycznych)
Prof. Wiesław Cienciała (UŚ, Instytut Sztuk Muzycznych)
Prof. Aleksander Lasoń (UŚ, Instytut Sztuk Muzycznych)
Dr hab. Krzysztof Gawlas, prof. UŚ (UŚ, Instytut Sztuk Muzycznych)
Dr hab. Joanna Glenc, prof. UŚ (UŚ, Instytut Sztuk Muzycznych)
Dr Karol Pyka (UŚ, Instytut Sztuk Muzycznych)
Dr Adrian Robak (UŚ, Szkoła Filmowa im. Krzysztofa Kieślowskiego)

Recenzent
Magdalena Dziadek

Spis treści

Wprowadzenie 7

Od kompozytora 13

Objaśnienia wykonawcze znaków 39

Partytury

Motto 45
Inskrypcja Gdańska I 46
Inskrypcja Gdańska II 48
Doliny 50
Muzyka folklorystyczna IV 57
Baca 68
Nie brońcie, hej! 69
Pójdźcież gąski na staw 70
Dziwujo sie ludzie 80
Tren dla Jana Sztwiertni 89
Psalm radosny 114
Pod Niebiosa śpiewajmy 132
O braterskiej harmonii 147

Ryszard Gabryś – nota biograficzna 161

Wykaz nagrań 165

Bibliografia 167

Summary 169

Zusammenfassung 171

Wprowadzenie

W niezwykle bogatej, wieloaspektowej twórczości Ryszarda Gabrysia, obejmującej rozmaite formy wykonawcze, znalazły się dzieła wokalne przeznaczone zarówno na chóry dziecięce, jak i dorosłe, mieszane o dużym składzie, ale także kameralne, potraktowane solistycznie przez kompozytora. Dotychczas wydano solowe utwory wokalne z akompaniamentem fortepianu. Opublikowała je Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego w Katowicach pod redakcją Feliksa Widery w zeszycie 4. *Śląskiej liryki wokalnej* w 2019 roku. *Ryszard Gabryś. Utwory chóralne* to pierwszy zbiór wybranych kompozycji przeznaczonych do wykonania na chór mieszany *a cappella*[1], w dwóch przypadkach jednorodny, o zróżnicowanym stopniu trudności, przygotowany na podstawie rękopisów artysty napisanych w różnych okresach jego życia, począwszy od roku 1969, po rok 2020. Przy niektórych utworach widnieją dwie daty powstania, przy czym według artysty wiążący jest rok podany jako pierwszy, ponieważ narodził się wtedy trzon utworu, a przynajmniej jego zarys notacyjny, który był nieco później rozbudowywany, zazwyczaj w powiązaniu z konkretnymi okolicznościami[2].

*

Moje spotkanie z Ryszardem Gabrysiem miało miejsce na dwóch płaszczyznach – najpierw poznałam Go jako Mistrza, przekazującego swoją bogatą wiedzę młodej adeptce sztuki muzycznej, później jako dojrzałego, pełnego zapału i pomysłów twórczych kompozytora. W tej pierwszej, już od lat 80. ubiegłego stulecia, mieści się rola pedagoga i współtwórcy Zakładu Wychowania Muzycznego, a następnie dyrektora Instytutu Wychowania Muzycznego i Plastycznego Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, działacza kultury miasta i regionu cieszyńskiego (obejmującego również Polaków po drugiej

[1] Wyjątek stanowi *Tren dla Jana Sztwiertni* z udziałem białego głosu Józefa Brody i instrumentów beskidzkich oraz gospodarskich.

[2] Informacja uzyskana w trakcie rozmowy z Ryszardem Gabrysiem w maju 2020 roku.

stronie Olzy), organizatora licznych festiwali[3], publicysty i teoretyka muzyki czy wreszcie promotora olbrzymiej liczby prac magisterskich nie tylko na cieszyńskim wydziale, ale też w Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach. Mój kontakt (w roli dyrygentki, interpretatorki, odtwórczyni) z Ryszardem Gabrysiem-kompozytorem nastąpił dużo później, dopiero w 2013 roku. Wówczas to miałam zaszczyt zaprezentować publiczności po drugiej stronie Olzy w kościele ewangelickim „Na Niwach" w Czeskim Cieszynie pierwsze wykonanie utworu pt. *Tren dla Jana Sztwiertni* na głos biały, instrumenty beskidzkie i mieszany chór solistyczny[4]. Dzieło to zostało napisane na moją prośbę, więc Ryszard Gabryś tworzył je z myślą o konkretnych osobach, którymi byli: śpiewacy Chóru Kameralnego „A piacere" (działającego wówczas przy wydziałach cieszyńskich Uniwersytetu Śląskiego), koniakowski artysta ludowy Józef Broda oraz ja w roli dyrygentki. Utwór został przedstawiony jeszcze dwukrotnie, nagrany na płytę CD podczas koncertu „Pieśni roztomiłych groni" oraz w wersji DVD wyłącznie dla potrzeb kompozytora i odtwórców[5].

Nurt odmienny, całkowicie awangardowy, oparty na folklorze, jest w twórczości Ryszarda Gabrysia poniekąd naturalny, a muzyka ludowa Śląska Cieszyńskiego, której słuchał od najmłodszych lat, „gra" w nim do dzisiaj i inspiruje do szukania oraz odkrywania nowych technik dźwiękowych. W *Trenie dla Jana Sztwiertni* wykonawca jest zobligowany do stworzenia specyficznej atmosfery, wciągającej publiczność w opowieść o przemijaniu życia i przedwczesnej śmierci zobrazowanej przez ostatnie dźwięki oddalającego się za kulisy śpiewaka ludowego. Utwór, oparty na wciąż zmieniających się strukturach dźwiękowych, przeplatających się głosach *bel canto* i naturalnych oraz oryginalnych instrumentach beskidzkich i rekwizytach zaczerpniętych z życia codziennego, a pełniących tu funkcję nie tylko muzyczną, ale i symboliczną, tworzy barwną mozaikę „ludowo-pochodnych" źródeł[6]. Kompozytor wymaga od wykonawców kreatywnego nastawienia do partytury, twórczego zaangażowania i stworzenia na scenie wrażenia toczącego się spektaklu. Dyrygentowi wyznacza kluczową rolę – to on ma decydować (za pozwoleniem twórcy) według swojego odczucia o długości trwania kolejnych części utworu następujących po sobie *attacca*, dookreślać dynamikę, panować nad stworzeniem odpowiedniego, wyznaczonego przez znaki wpisane w zapis nutowy nastroju. Sam Ryszard Gabryś mówi o kompozycji: „Moja partytura ma celowo wymiar swobodny i w niektórych sekwencjach niedookreślony, stanowi ona bowiem nie tradycyjny dyktat wykonawczy, ale partnerskie zaproszenie i inspirację dla odtwórców"[7].

---

[3] Są to między innymi: Wiślańskie Dni Muzyki Organowej, Wieczory u Zmartwychwstania Pańskiego w Katowicach czy Międzynarodowa Dekada Muzyki Organowej, Chóralnej i Kameralnej w Cieszynie.

[4] Prawykonanie utworu odbyło się 21 czerwca 2013 roku podczas koncertu pt. „Muzyka różnych wyznań".

[5] Drugie wykonanie, na którym był obecny kompozytor, miało miejsce 24 października 2013 roku w kościele św. Elżbiety w Cieszynie podczas XXIV Międzynarodowej Dekady Muzyki Organowej, Chóralnej i Kameralnej, a kolejne 30 listopada 2013 roku podczas koncertu „Pieśni roztomiłych groni" w kościele ewangelickim „Na Niwach" w Czeskim Cieszynie.

[6] Zob. D. Zoń-Ciuk: *Ryszard Gabryś – twórczość kompozytorska a asocjacje z ziemią cieszyńską.* W: Wartości *w muzyce*. T. 6: *Muzyka współczesna – teatr – media.* Red. J. Uchyła-Zroski. Katowice 2014, s. 196–207.

[7] Fragment z rozmowy z Ryszardem Gabrysiem w czerwcu 2013 roku.

Drugie dzieło chóralne Ryszarda Gabrysia, które odtworzyłam z rękopisu, tym razem mieszczące się w sferze *sacrum*, to utwór *Pod Niebiosa śpiewajmy*, w dawnym stylu na bas-baryton i mieszany chór *divisi*, m.in. z tekstem z Psalmu 4, werset 2, przetłumaczonym przez Czesława Miłosza. Kompozycja napisana została na szczególną okazję – monograficzny „Koncert prawykonań kompozycji Ryszarda Gabrysia w 75. rocznicę urodzin" – i zrealizowana w ramach Międzynarodowej Dekady Muzyki Organowej, Chóralnej i Kameralnej w Czeskim Cieszynie, w kościele ewangelickim „Na Niwach" 11 października 2018 roku. Jubileuszowa, pierwsza prezentacja zabrzmiała w interpretacji studentów Chóru Kameralnego „A piacere" oraz absolwentów cieszyńskiego Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego Uniwersytetu Śląskiego, którzy specjalnie na tę uroczystość stworzyli Chór Kameralny „Amici" i wystąpili pod wspólną nazwą „A piacere e Amici" pod moją dyrekcją. Tę kilkuczęściową kantatę otwiera solistyczna *Inwokacja* basa-barytona, wymagająca od śpiewaka nie tylko kunsztu wokalnego, ale i olbrzymiej muzykalności oraz umiejętności improwizatorskich. Do finalnego wyznania wiary i nadziei w chóralnym unisonie prowadzą zarówno fragmenty homofoniczne, jak i misternie zrealizowana polifonia pięciogłosowego majestatycznego motetu[8]. Ryszard Gabryś zastosował tutaj elementy awangardowe, ale „ujawnił się" jako kompozytor elastyczny – tradycyjny, z solidnym warsztatem kompozytorskim, dla którego najważniejsze jest stworzenie muzyki wzruszającej, działającej na emocje słuchacza[9].

*

Podstawą niniejszej pozycji wydawniczej jest dwanaście kompozycji chóralnych mieszczących się zarówno w obszarze *profanum*, jak i *sacrum*, poprzedzonych trzynastą, która jest oryginalnym muzycznym *Mottem*. Uzupełnieniem do partytur są *Objaśnienia wykonawcze znaków* symptomatycznych dla muzyki Ryszarda Gabrysia, ułatwiające odtwórcom odczytanie pomysłu kompozytorskiego.

Wydanie wzbogacone jest komentarzem zatytułowanym *Od kompozytora*, w którym artysta opisuje swoje związki z chóralistyką, wyjaśnia genezę utworów oraz, co najważniejsze, udziela cennych wskazówek dyrygentom i chórzystom. Dzięki temu pomaga w zrozumieniu istoty utworu oraz związanej z nim strony wykonawczej i interpretacyjnej, zwłaszcza że chodzi najczęściej o solistycznie traktowane zespoły śpiewacze, gdzie nawet w tradycyjnych fakturach czterogłosowego chóru mieszanego wyodrębniają się nierzadko głosy solowe. Na końcu niniejszego tomu zamieszczono również biografię kompozytora.

Suplementem dopełniającym publikację jest dołączona płyta CD zawierająca pięć utworów Ryszarda Gabrysia. Trzy pierwsze – *Muzyka folklorystyczna IV* w dwóch różnych interpretacjach oraz *Doliny* – to nagrania archiwalne udostępnione przez Polskie Radio Katowice. *Muzyka folklorystyczna IV* to utwór nagrany najpierw przez

[8] Motet został wydany jako samodzielny utwór pt. *Pieśń nową Panu śpiewajmy* w *Zbiorze pieśni chóralnych – pieśniach różnych kompozytorów ewangelickich.* Z. 16. Red. J. Bliwert-Hoderny. Katowice 2018, s. 24–29.

[9] Zob. A. Suchanek: *Koncert prawykonań Na Niwach*. „Zwrot" 2018, nr 11, s. 38–39.

Władysława Wilczaka, a następnie parę lat później przez Halinę Goniewicz-Urbaś wraz z Akademickim Chórem Mieszanym „Harmonia" działającym przy Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie w olbrzymim składzie ponad sześćdziesięciu głosów. Ta niezwykle muzykalna i utalentowana dyrygentka podjęła się również zarejestrowania kolejnego dzieła artysty, pt. *Doliny*, opartego na pięknej, wzruszającej melodii znanej w całym Beskidzie Śląskim. Nagranie to stanowi skromniejszą wersję utworu redakcyjnie przygotowanego przez Ryszarda Gabrysia – trzon tonalny wyznaczył jego dziadek Paweł Pustówka[10]. W 1984 roku trafiło na antenę rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach, kończąc audycję wspomnieniową zatytułowaną „Zapiśnik cieszyńskiego nauczyciela i folklorysty Pawła Pustówki" pod redakcją Stanisława Jareckiego[11]. Artysta, jak to zwykł czynić bardzo często ze swoimi kompozycjami, i ten utwór rozbudował dźwiękowo dużo później.

Kolejnym nagranym (tym razem podczas koncertu) utworem stanowiącym dodatek do partytur jest *Tren dla Jana Sztwiertni*, wykonany pod moją dyrekcją, przegrany z płyty zatytułowanej *Z Beskidów śpiewanie*. Ostatni to *Psalm radosny per due cori, motetus in antico e moderno*, użyczony przez wydawcę – Towarzystwo Przyjaciół Muzyki im. Andrzeja Krzanowskiego. Ryszard Gabryś tak pisze o tej kompozycji: „[…] zawiera partytura »ramowe« niejako spojrzenie (con sentimento!) starego dziś autora na jego młode lata, a więc jakby grę z samym sobą dawnym, kiedy to – była zima 1961/62 – pisał, zaglądając w nuty Szamotulczyka i w zawierającą zeń cytaty »Polifonię renesansu« Hieronima Feichta, i komponując w porozumieniu ze swoim guru w katowickiej PWSM, doc. Janem Gawlasem, obligatoryjny na kontrapunkcie motet wokalny. Teraz skontrapunktował go, po p i ę c i u dekadach, niejako igrając ze swą młodością, strukturami wtedy nie do pomyślenia, dzisiaj zwyczajnymi, acz celowo nie pretendują one do miana awangardowych"[12]. Płyta o tytule *Camerata Silesia sings Silesian Composers vol. 1*, na której umieszczona jest kompozycja, otrzymała Nagrodę Muzyczną „Fryderyk 2020" w kategorii Album Roku – Muzyka Chóralna, a wykonawcą jest Zespół Śpiewaków Miasta Katowice „Camerata Silesia" pod dyrekcją Anny Szostak-Myrczek. Recenzowała ją Magdalena Dziadek, pisząc między innymi o utworze Gabrysia: „Czegóż w nim nie ma: efekty przestrzenne, nakładanie się elementów nader różnego pochodzenia, nieoczekiwane zderzenie konwencji… »Psalm radosny« to nie stylizacja, lecz gra, i to gra bardzo odważna, kompozytor dokonuje bowiem śmiałej dekonstrukcji idiomu modlitewnego, wkraczając w regiony Bułhakowowskie"[13].

*

Nadzwyczaj barwna, nie tylko wokalna, twórczość Ryszarda Gabrysia wielokrotnie stanowiła obiekt zainteresowań śląskich muzykologów, a jej wartość artystyczna jest

[10] Por. M. Dziadek: *Pustówka Paweł.* W: *Kompozytorzy polscy 1918–2000*. Cz. 2: *Biogramy.* Red. M. Podhajski. Gdańsk–Warszawa 2005, s. 803–804.

[11] Informacje uzyskane podczas rozmowy z kompozytorem w maju 2020 roku.

[12] Fragment opisu utworu pochodzi z archiwum Zespołu Śpiewaków Miasta Katowice „Camerata Silesia".

[13] M. Dziadek: *„Camerata Silesia" śpiewa pieśni śląskich kompozytorów.* „Śląsk" 2019, nr 6, s. 36.

wysoko oceniana[14]. Mam nadzieję, że wybór kompozycji znajdujących się w niniejszym wydaniu *Utworów chóralnych* przybliży je i ułatwi dyrygentom włączenie ich do repertuaru zespołów chóralnych, zarówno amatorskich, jak i zawodowych. Podejmując się redakcji, miałam na uwadze ich niezwykłą różnorodność pod względem języka dźwiękowego i stylistyki, przeznaczenia, możliwości interpretacji, zastosowania technik wokalnych dostosowanych do wieku i poziomu artystycznego wykonawców. Są wśród nich takie (choć nieliczne), które nie doczekały się jeszcze prapremiery, inne zaś można było wysłuchać w salach koncertowych tylko raz, ale są też takie, które na przestrzeni czasu i podczas ponownej interpretacji nabierały nowego, dojrzalszego wyrazu artystycznego.

*

Pragnę szczególnie podziękować Panu Piotrowi Cirbusowi, znakomitemu pianiście i wykładowcy Instytutu Sztuk Muzycznych Uniwersytetu Śląskiego, który w imię długoletniej przyjaźni z kompozytorem poświęcił swój czas i niezwykłe zdolności edytorskie, przyczyniając się do powstania tej pracy.

Danuta Zoń-Ciuk

[14] Wybór artykułów dotyczących twórczości kompozytora znajduje się w dołączonej do niniejszego wydania *Bibliografii*.

Ryszard Gabryś
Choir pieces

Summary

Ryszard Gabryś is an extremely valued figure in both the artistic and scientific community. The composer, whose works are performed in Poland and abroad, is also a music theoretician, pedagogue, co-founder and first director of the Institute of Musical and Artistic Education of the University of Silesia in Cieszyn, cultural activist, creator of music festivals, reviewer and promoter of many theses at the University of Silesia and the Academy of Music in Katowice. *Choir pieces* are a selection of twelve of his scores together with his the thirteenth – musical *Motto*, intended for choirs of various performance possibilities. These compositions were created between 1969 and 2020 and were prepared on the basis of previously unpublished manuscripts of the artist. The innovative element of this edition are attached notes from the composer on the characteristics of the works and interpretative guidelines for the performers. The whole is complemented by a CD with five works – these are both archival and contemporary recordings.

Keywords: *Psalm radosny*, Ryszard Gabryś, *Tren dla Jana Sztwiertni*, choir pieces

Ryszard Gabryś
Chorwerke

Z u s a m m e n f a s s u n g

Ryszard Gabryś ist eine Figur, die sowohl im künstlerischen als auch im wissenschaftlichen Umfeld äußerst angesehen ist. Der Komponist, dessen Werke in Polen und im Ausland aufgeführt werden, ist auch Musiktheoretiker, Pädagoge, Mitbegründer und erster Leiter des Instituts für Musik- und Kunsterziehung der Zweigstelle der Schlesischen Universität in Cieszyn, Kulturaktivist, Schöpfer von Musikfestivals, Gutachter und Betreuer vieler Arbeiten an der Schlesischen Universität und an der Musikakademie Katowice. *Chorwerke* sind eine Auswahl von zwölf Partituren zusammen mit der dreizehnten – dem musikalischen *Motto*, die für Chöre mit verschiedenen Aufführungsmöglichkeiten gedacht sind. Diese Kompositionen entstanden im Zeitraum von 1969 bis 2020 anhand der bisher unveröffentlichten Manuskripte des Künstlers. Als ein innovatives Element dieser Ausgabe gelten die beigefügten Anmerkungen des Komponisten, die die Charakteristik der Werke und die interpretatorischen Richtlinien für die Interpreten betreffen. Das Ganze wird um eine CD mit fünf Werken bereichert – dies sind sowohl archivierte als auch zeitgenössische Aufnahmen.

S c h l ü s s e l w ö r t e r: *Fröhlicher Psalm*, Ryszard Gabryś, *Klagelied für Jan Sztwiertnia*, Chorwerke

Redakcja
Agnieszka Plutecka, Karol Pyka

Projekt okładki (w projekcie wykorzystano obrazy Katarzyny Ciuk)
Tomasz Tomczuk

Redakcja techniczna
Małgorzata Pleśniar

Korekta
Lidia Szumigała

Łamanie
Edward Wilk

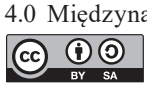
Redaktor inicjujący
Przemysław Pieniążek

Opracowanie graficzne partytur
Piotr Cirbus

Montaż i mastering płyty
Krzysztof Gawlas

Copyright © 2020 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone
ISBN 978-83-226-4010-4 (wersja drukowana)
Do wersji drukowanej dołączona jest płyta CD

Sprzyjamy otwartej nauce.
Publikacja dostępna na licencji
Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

ISBN 978-83-226-4011-1 (wersja elektroniczna)

https://orcid.org/0000-0002-5992-6823

Ryszard Gabryś : utwory chóralne / redakcja naukowa Danuta Zoń-Ciuk. - Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020. - (Musica-Score ; 1)

https://doi.org/10.31261/PN.3990
ISSN 2719-8103

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 22,5. Ark. wyd. 16,5. Papier offset. kl. III, 90 g. PN 3990. Cena kompletu (książka + CD) 54,90 zł (w tym VAT).
Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski, ul. Księcia Witolda 7–9, 71-063 Szczecin